

УДК 376.112.

Наталія Савінова, Марія Берегова
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського,

**ПІДГОТОВКА КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ: ІНВАРІАНТНА СКЛАДОВА**

У статті ми експериментально перевірили ефективність підготовки майбутніх корекційних педагогів у ВНЗ до роботи в умовах інклюзивного навчального закладу, використавши метод анкетування та аналізу. Авторами проаналізовано проект Стандарту вищої освіти України за першим (бакалаврським) рівнем та за другим (магістерським) рівнем, з галузі знань 01 Освіта, спеціальності 016 Спеціальна освіта. У статті визначено компетенції, які найбільше виявляють особливості роботи корекційного педагога в умовах закладів освіти з інклюзивною формою навчання. Ми визначили, що загальні компетентності, необхідні для роботи у інклюзованому навчальному закладі, засвоюються під час вивчення дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки та циклу природничої та наукової підготовки.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, навчальний заклад з інклюзивною формою навчання, інклюзована освітня установа, інклюзивне середовище, компетенції, фахові компетенції, загальні компетенції.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти інтеграційні процеси все повніше охоплюють різні категорії дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Оновлюється категоріальний апарат відповідно до міжнародної практики та тенденцій гуманізації і толерантності, змінюються концептуальні й правові основи спеціальної освіти. З'являється й активно розвивається, поряд з інтеграцією, інклюзивна освіта, спрямована на забезпечення корекції порушень розвитку різних категорій дітей з обмеженими можливостями здоров'я, надання їм кваліфікованої допомоги при засвоєнні програм дошкільного освітнього закладу та загальноосвітньої школи.

Одна з основних цілей модернізації освітніх програм та інфраструктури сучасних освітніх закладів є забезпечення прав всіх громадян України на

здобуття якісної освіти. У процесі модернізації вирішується завдання щодо створення безбар'єрного середовища, що дозволяє дітям з порушеннями психофізичного розвитку отримати сучасну освіту, розвиток співпраці освітніх установ з установами соціальної сфери тощо.

Для успішного введення в практику різних інновацій, реалізації в нових умовах поставлених завдань, педагог повинен володіти необхідним рівнем професійної компетентності: достатніми голосо-мовленнєвими навичками, ґрунтовним культурно-моральним потенціалом та емоційно-особистісною лабільністю, працювати за новою освітньою моделлю.

Упровадження ідей інклюзії в освітні установи вимагає серйозної роботи з підготовки компетентних педагогічних кадрів. На часі актуальними є психолого-педагогічна агрегація професійно значущих якостей, умінь і навичок педагога, їх удосконалення, психопрофілактичний процесінг і сплайсинг, що включає роботу із запобігання та зняття емоційної напруги педагогів в інклюзованому середовищі. Психологічна підготовка співробітників інклюзованої освітньої установи має включати розвиток стійкої мотивації до самовдосконалення, поглиблення професійної самосвідомості, підвищення професійної самооцінки; ознайомлення з техніками саморегуляції емоційних станів, підтримки їх оптимального рівня, психологічному асистуванні й супервізії, спільному аналізу професійного досвіду, конкретного випадку, відпрацюванню негативних емоцій тощо.

Для того, щоб інклюзивна освіта була ефективною, необхідно змінювати ментальність всього суспільства, і в першу чергу - викладачів, педагогів, майбутніх спеціальних педагогів, які впроваджують у життя політику інклюзії - органічну складову сучасного педагогічного професійного мислення.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми підготовки майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах інклюзії набувають надзвичайної актуальності.

У роботах науковців представлено концептуальні засади інклюзивної освіти (І. Зязюн, В. Кремінь, В. Синьов, Н. Софій, Ю. Найда та ін.), головні принципи, нормативно-правові засади, історія, досвід та перспективи впровадження інклюзивного навчання (В. Бондар, В. Бойко, В. Засенко, А. Колупаєва, І. Кузава, А. Коробейнікова, Г. Кукуруза, Ю. Найда, С. Миронова, Н. Назарова, Л. Петушкова, П. Придатченко, Ю. Рибачук, Т. Сак, М. Сварник, В. Синьов, Н. Шматко та ін.), дидактико-технологічні проблеми інклюзивного навчання дітей з психофізичними порушеннями (С. Альохіна, В. Бондар, В. Засенко, А. Колупаєва, І. Кузава, С. Миронова, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, Н. Софій, О. Таранченко, Н. Тимошенко, С. Федоренко та ін.).

Українські вчені (Л. Будяк, Т. Дегтяренко, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Литовченко, С. Миронова, О. Таранченко, О. Федоренко та ін.) наголошують на тому, що підготовка корекційних педагогів до роботи в умовах інклюзованого середовища повинна здійснюватися з акцентуацією на консультування в інклюзивних ресурсних центрах.

Мета статті: представити результати пошуково-розвідувального експерименту щодо змістової підготовки майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчального закладу.

Методи дослідження: анкетування, аналіз проектів стандарту, навчальних планів, наукової літератури.

Виклад основного матеріалу. Методологія спеціальної освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку обґрунтована у «Концепції спеціальної освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку на найближчі роки і перспективу» (1996), «Концепції реабілітації дітей з обмеженими фізичними чи розумовими можливостями» (1998), «Концепції державного стандарту спеціальної освіти» (1999), «Проекті державного стандарту спеціальної освіти» (2004).

Підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в інклюзивному середовищі має здійснюватися у напрямку формування загальних та професійних компетентностей, оскільки вони визначають і конкретизують зміст та методiku корекційної навчально-виховної роботи з дітьми з особливими потребами й узгоджують дії всіх спеціалістів психолого-педагогічного супроводу в інклюзивному навчальному закладі.

У 2016 році був розроблений проект стандарту вищої освіти України за першим (бакалаврським) рівнем, ступенем бакалавра, з галузі знань 01 Освіта, спеціальності 016 Спеціальна освіта.

У проекті стандарту визначено мінімальні державні вимоги до мети, принципів, змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів (ВНЗ) і наукових установ (НУ), спрямованої на підготовку фахівців за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта», що відповідає першому кваліфікаційному рівню освіти Національної рамки кваліфікацій (НРК) та передбачає набуття здобувачами вищої освіти компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних діагностичних, реабілітаційних, консультативно-просвітницьких і корекційних проблем у галузі спеціальної освіти, оволодіння методологією наукової та корекційно-педагогічної діяльності [3].

У Проекті стандарту визначено дві групи компетентностей: професійні (спеціальні фахові) компетентності та загальні (ключові, базові) компетентності, які у найближчі роки спрямують роботу вищих навчальних закладів на змістову складову підготовки фахівців, які працюватимуть в інклюзованому освітньому просторі, що має сприяти розвитку суб'єктності і суб'єктивності, стратегії вибору індивідуального життєвого шляху, а відтепер - вибору освітніх програм, курсів, їх глибокої змістовності, а також сформованого професіоналізму викладача й педагога.

Найважливішими положеннями становлення суб'єктності в інклюзивну освітньому процесі можуть бути наступні: центр навчально-виховного процесу - особистість того, хто навчається і особистість того, хто навчає; учні- суб'єкти освіти, у навчально-виховному процесі займають активно-творчу позицію; свобода самовираження і самореалізації особистості в освітньому середовищі, пошук індивідуальної стратегії самовизначення учня в житті; актуалізація принципів активності, діалогічності, самостійності, ініціативності, творчості; діти - відкриті, саморегульовані системи, які прагнуть до розвитку суб'єктності та суб'єктивності.

Сутність педагогічної підтримки в умовах інклюзивної освіти полягає в тому, щоб показати особистості все багатство життя, щастя власної найбільш повної самореалізації навіть у важких умовах. Педагогічна підтримка - це боротьба за вищий рівень людського існування, за вершину людського буття. Завдання педагога полягає в створенні сприятливих умов для становлення суб'єктної позиції дитини.

Соціально-педагогічне забезпечення процесу розвитку суб'єктності учня характеризується в кожному конкретному випадку унікальністю організації використання особистісних, інституційних, середовищних ресурсів, при домінуванні перших, передбачає диференціацію (внутрішню і зовнішню) змісту процесу розвитку суб'єктності та побудова індивідуальних маршрутів особистісного становлення.

Підсумком упровадження інклюзивної освіти є гармонійно розвинена особистість, яка не дистанціює себе від суспільства і не відчуває відчуження, здатна до самостійного і повноправного життя в суспільстві. Досвід розвитку інклюзивної освіти в світі переконливо довів, що звичайні школи з інклюзивною формою навчання є найбільш ефективним засобом боротьби з дискримінаційним ставленням, формування позитивно налаштованих спільнот, створення інклюзивного суспільства і досягнення мети освіти для всіх; крім того, вони забезпечують оптимальну освіту більшості дітей і підвищують ефективність і, в кінцевому підсумку, рентабельність всієї системи освіти.

У Миколаївському національному університеті імені В.О. Сухомлинського дисципліни циклу професійної і практичної підготовки «Основи інклюзивної освіти», «Спеціальна педагогіка з історією», «Корекційно-реабілітаційні служби та соціально-правове забезпечення», «Корекційна андрагогіка», «Методика виховної роботи в освітніх закладах для дітей порушеннями психофізичного розвитку» тощо викладаються протягом навчання і включають в себе основні теоретичні та практичні положення про організацію інклюзивної освіти на сучасному етапі, погляди науковців на розвиток інклюзивної освіти, історичні довідки, характеристику нормативно-правових документів тощо. Під час вивчення цих дисциплін у студентів формуються професійні компетенції для роботи в інклюзивному середовищі.

Загальні (ключові, базові) компетентності у студентів спеціальності «Спеціальна освіта» формуються під час вивчення дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки та циклу природничої та наукової підготовки.

На основі анкетування, проведеного серед студентів IV-VI курсів спеціальності 016 Спеціальна освіта та педагогів, які працюють в школах (112 людей), ми виявили ті, які є необхідними для роботи в інклюзивному середовищі.

Більшість студентів (89,7 %), яким викладалися дисципліни, пов'язані із роботою в інклюзивних закладах освіти, визначили, що на першому місці є компетентність ЗК-1.5. Міжособистісна взаємодія. Здатність до ефективної міжособистісної взаємодії; зокрема, здатність успішно взаємодіяти з керівництвом, колегами, дітьми без та з порушеннями психофізичного розвитку та їхніми батьками; володіння алгоритмами конструктивного вирішення корекційно-педагогічних і навчально-реабілітаційних ситуацій і конфліктів.

79,5 % визначили важливою морально-етичну компетентність (ЗК-1.2.). Здатність діяти на основі принципів і норм етики, правил культури поведінки у стосунках із дорослими й дітьми на основі загальнолюдських та національних цінностей, норм суспільної моралі; дотримуватися принципів педагогічної етики (професійної етики вчителя початкової школи).

Таким чином, у всіх студентів сформована морально-етична компетентність. Дослідницько-практично-педагогічна та здоров'язбережувальна компетентності сформовані у 75 % студентів.

Відповідно до проекту Стандарту вищої освіти України за другим (магістерським) рівнем, ступенем магістра, з галузі знань 01 Освіта, спеціальності 016 Спеціальна освіта, студенти мають набути таких компетентностей:

ЗК 1.3. Функціонально-поведінкова компетентність (знання власних функціональних обов'язків; уміння дотримуватись норм загальнолюдського і професійного корекційно-педагогічного етикету; здатність виявляти чесність, порядність, принциповість, толерантність, гуманність під час освітньої та професійно-корекційної діяльності; досвід відповідального і сумлінного ставлення до виконання своїх професійних обов'язків).

ЗК 2.1. Громадянська компетентність (знання правових основ спеціальності «Спеціальна освіта), корекційно-педагогічної діяльності і професійних обов'язків; уміння налагоджувати міжособистісні відносини; досвід соціальної, корекційно-педагогічної взаємодії у процесі навчальної і професійної діяльності).

ЗК 3.1. Комунікативна компетентність (знання основних способів і засобів міжособистісної комунікації, стилів мовлення, практичний досвід комунікації різними мовами в галузі спеціальної освіти; вміння постійно збагачувати власне мовлення, налагоджувати професійну і корекційно-педагогічну комунікацію, застосовувати інформаційно-комунікативні технології в професійній і науковій діяльності).

ЗК 3.3. Дослідницька компетентність (знання основних методів наукового пошуку; вміння планувати й організовувати дослідження за прикладною тематикою (окремих практичних питань), узагальнювати отримані результати, оформлювати і презентувати власні наукові здобутки відповідно до чинних вимог) [2].

Засвоюючи ці компетенції корекційні педагоги вчать створювати сприятливий клімат для дітей з особливими потребами, включення їх в цікаву для них діяльність. В умовах інклюзивного освітнього простору потрібні виявлення і відстеження специфіки міжособистісних взаємин в групі (класі), формування поведінки, включення учнів у діяльність, яка приносить користь іншим людям.

В умовах інклюзивної освіти важлива наявність грамотної системи психолого-педагогічного супроводу, оскільки крім індивідуальних програм навчання важливою складовою супроводу є робота з соціальним оточенням дитини з особливостями розвитку. Регулювання відносин зі спільнотою однолітків - це дуже важливий аспект психолого-педагогічного супроводу. Психологічні порушення перешкоджають спонтанного формування позитивних відносин і взаємодій з однолітками.

Ми запропонували магістрантам визначити, які компетенції з проекту Стандарту вищої освіти за другим (магістерським) рівнем потрібно сформувати для роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Результати відображено у схемі 1.3.

необхідними для роботи в інклюзивному середовищі. Ми визначили, що загальні компетентності засвоюються під час вивчення дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки та циклу природничої та наукової підготовки: Філософія, Етика і естетика (морально-етична компетентність); Іноземна мова, Українська мова (за професійним спрямуванням), Теорія комунікації (міжособистісна взаємодія, комунікативну компетентність); Інформаційні технології та технічні засоби корекційного навчання (дослідницько-практичне компетентність); Основи медичних знань, Невропатологія, Анатомія, фізіологія та патологія, Психопатологія та психокорекція (здоров'язбережувальна компетентність).

На рівні магістратури загальні компетентності засвоюються під час вивчення таких дисциплін: Теорія і практика управління навчальним закладом, Філософія освіти (функціонально-поведінкова компетентність); Іноземна мова (комунікативна компетентність). Педагогіка вищої школи, Психодидактика застосування сучасних технологій навчання у закладах освіти різних рівнів (громадянська компетентність, комунікативна компетентність).

Таким чином, навчальні плани спеціальності «Спеціальна освіта» відповідають компетенція, визначеним у стандартах вищої освіти. Наше дослідження дозволило зробити висновок, що на спеціальності «Спеціальна освіта» забезпечується підготовка спеціальних педагогів, які зможуть продуктивно працювати в інклюзивному освітньому середовищі. Потребує додаткового аналізу якість засвоєння студентами фахових компетенцій під час вивчення дисциплін циклу професійної і практичної підготовки

ЛІТЕРАТУРА:

1. Миронова С. П. Погляди педагогів спеціальних закладів на проблеми інклюзивної освіти / С. П. Миронова, М. Г. Буйняк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. - Вип. XXIII в трьох частинах, частина 2. Серія : соціально-педагогічна. - Кам'янець-Подільський : Медобори - 2006, 2013. - С 16-23.

2. Шеремет М.К. Стандарт вищої освіти України за другим (магістерським) рівнем, ступенем магістра, з галузі знань 01 Освіта, спеціальності 016 Спеціальна освіта // М.К. Шеремет, Н.Г. Пахомова, С.П. Миронова, С.В. Федоренко. - Київ, 2017

3. Шеремет М.К. Стандарт вищої освіти України за першим (бакалаврським) рівнем, ступенем бакалавра, з галузі знань 01 Освіта, спеціальності 016 Спеціальна освіта // М.К. Шеремет, Н.Г. Пахомова, С.П. Миронова, С.В. Федоренко. - Київ, 2017

REFERENCES:

1. Myronova, S. P., & Buiniak, M. H. (2013). Pohliady pedahohiv spetsialnykh zakladiv na problemy inkluzyvnoi osvity [The views of teachers of specialist institutions on the problems of inclusive education]. In O. V. Havrylov & V. I. Spivak (Eds.), *Zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho univertsytetu imeni Ivana Ohiiienka: Vol. XXIII v trokh chastynakh, chastyna 2. Serii : sotsialno-pedahohichna* (pp. 16-23). Kamianets-Podilskyi: Medobory-2006.

2. Sheremet, M. K., Pakhomova, N. H., Myronova, S. P., & Fedorenko, S. V. (2017). *Standart vyshchoi osvity Ukrainy za druhym (mahisterskym) rivnem, stupenem mahistra, z haluzi znan 01 Osvita, spetsialnosti 016 Spetsialna osvita* [The standard of higher education of Ukraine for the second (master's) level, master's degree, in the field of knowledge 01 Education, specialization 016 Special education)]. Kyiv,

3. Sheremet, M. K., Pakhomova, N. H., Myronova, S. P., & Fedorenko, S. V. (2017). *Standart vyshchoi osvity Ukrainy za pershym (bakalavrskym) rivnem, stupenem bakalavra, z*

haluzi znan 01 Osvita, spetsialnosti 016 Spetsialna osvita [The standard of higher education of Ukraine for the first (bachelor's) level, the bachelor's degree, the field of knowledge 01 Education, specialties 016 Special education]. Kyiv.

Nataliia Savinova, Mariia Berehova. The Study of Future Correctional Teachers in Higher Educational Institutions for Work in an Inclusive Educational School

The article is devoted to the experimental verification of the effectiveness of the study of future correctional teachers in higher educational institutions for work in an inclusive educational school

The authors analyzed the project of the standard of higher education of Ukraine for the second (master's) level, master's degree, in the field of knowledge 01 Education, specialization 016 Special education and the standard of higher education of Ukraine for the first (bachelor's) level, the bachelor's degree, the field of knowledge 01 Education, specialties 016 Special education.

The draft Standard defines two groups of competencies: professional (special) competencies and general (key, basic) competencies that in the coming years will direct the work of higher educational institutions to the content of the training of specialists who will work in the inclusive educational space.

Studies show that the training of correctional teachers for work in the inclusive environment of higher educational institutions should be directed towards the formation of general and professional competences of special educators.

The article defines the competences that most reveal the peculiarities of the work of the correctional teacher in the conditions of educational institutions with the inclusive form of education. We have determined that the general competencies required for work in an inclusive institution are assimilated during the study of the disciplines of the humanitarian and socioeconomic training cycle and the cycle of natural and scientific training.

The psycho-emotional atmosphere in the inclusive environment depends on the personal qualities of the teacher and his flexible leadership style, the available foundation of learning, the principles of good communication, partnership and cooperation are realized. Correctional teacher, introducing inclusive education, should be guided by high moral principles, humanity, tolerance, charity, kindness, decency, patience and respect

Students of the IV-VI years of specialty "Special Education" of the Mykolaiv national university named after Sukhomlinsky high level possesses the basic competencies necessary for work in an inclusive environment

Keywords: *inclusion, inclusive education, educational institution with inclusive form of education, inclusive environment, competences, professional competences, general competencies*